

Applying Social Innovation to Solve the Problem of Child Labure :Using Systems

Thinking

Ali Asghar Sadabadi¹

Neda Aramipour²

Kiarash Fartash³

Abstract

Child labour has become a social problem in developing countries such as Iran ,and government assistance or charities have failed to solve this problem.This study aims to identify the problems of child labour in Tehran and provide a solution to solve this problem. The main question is that why some children are willing to work in an insecure environment such as the streets ?Research tries to use social innovation ,because solving the problem requires the cooperation of all relevant and stakeholders .The research was conducted using snowball sampling and the four-stage social change process model and action research method were used. Finally ,the suggestions were presented in two parts :Quick fixes and fundamental solutions .Finally ,the selected solution was approved using the cultivation and packaging of herbal medicinal.

46of child labour and their families participated in this project and the findings show that all of them are satisfied with the whole process and its useful achievements.

Keywords: child labure, street children, social innovation, action research, medicinal plants

1. Assistant Professor of Science and Technology Policy Department Institute for Science and Technology Studies ,Shahid Beheshti University. a_sadabadi@sbu.ac.ir

2. PhD in Systems Management ,University of Tehran. n.aramipour@ut.ac.ir

3. Assistant Professor of Science and Technology Policy Department Institute for Science and Technology Studies ,Shahid Beheshti University. K_fartash@sbu.ac.ir

به کارگیری نوآوری اجتماعی جهت حل معضل کودکان کار با استفاده از تفکر سیستمی

علی اصغر سعدآبادی^۱

ندا آرامی پور^۲

کیارش فرتاش^۳

تاریخ پذیرش: شهریور ۱۴۰۰

تاریخ دریافت: ۵ اردیبهشت ۱۴۰۰

چکیده

کودکان کار در کشور در حال توسعه‌ای مانند ایران تبدیل به معضل اجتماعی شده و کمک‌های دولت یا مؤسسات خیریه نتوانسته این مشکل را حل نماید. این پژوهش قصد دارد تا با شناسایی مشکلات کودکان کار در شهر تهران به ارائه راهکاری برای حل این معضل بپردازد. سوال اصلی این است که چرا برخی از کودکان حاضر می‌شوند در محیط ناامنی مانند خیابان‌ها کار کنند؟ پژوهش سعی دارد از نوآوری اجتماعی استفاده کند، چراکه جهت رفع مشکل نیاز به همکاری همه‌ی افراد مرتبط و ذینفع است. پژوهش با استفاده از نمونه‌گیری گلوله‌برفی انجام شده و روش تحقیق اقدام پژوهی مورد استفاده قرار گرفت. علاوه این پژوهش براساس مدل تفکر سیستمی تغییر اجتماعی چهار مرحله‌ای پیش رفت. در نهایت پیشنهادها در دو بخش راهکار فوری و راه‌حل‌های بنیادی ارائه گردید و در نهایت راهکار منتخب اشتغال به کاشت و بسته‌بندی گیاهان دارویی تأیید شد. این پروژه طی سال‌های ۱۳۹۶ تا ۱۳۹۹ انجام گرفت و ۴۶ کودک کار شهر تهران در آن مشارکت داشتند و یافته‌ها حاکی از رضایت همه‌ی آنها از کل فرایند و دستاوردهای مفید آن است.

کلیدواژه‌گان: کودکان کار، کودکان خیابان، نوآوری اجتماعی، اقدام پژوهی، گیاهان دارویی.

۱. عضو هیئت علمی پژوهشکده مطالعات بنیادین علم و فناوری دانشگاه شهید بهشتی

a_sadabadi@sbu.ac.ir

۲. دکترای مدیریت سیستم‌ها، دانشگاه تهران

n.aramipour@ut.ac.ir

۳. عضو هیئت علمی پژوهشکده مطالعات بنیادین علم و فناوری دانشگاه شهید بهشتی

K_fartash@sbu.ac.ir

تعداد کودکان کار در ایران به دلایل مختلف به میزان قابل توجهی افزایش یافته است. طبق بررسی‌های انجام شده در سال ۱۳۹۶، حدود ۴۹۹ هزار کودک شاغل فعال (۱۷-۱۰ ساله) در کشور وجود دارد که نسبت به دو سال قبل با افزایش ۹۶ درصدی و ۶ درصدی روبرو بوده‌اند (مرکز آمار و اطلاعات راهبردی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، ۱۳۹۸)، اما به دلیل اینکه اغلب کودکان کار هیچ گونه ثبت هویتی ندارند آمار دقیقی در این زمینه نمی‌توان ارائه کرد و تخمین زده می‌شود که تعداد کودکان فراتر از این تعداد باشد. کودکان خیابانی در موارد متعددی چون آموزش، کار اجباری و عدم مهارت‌آموزی، مشکلات خانوادگی و انواع سوءاستفاده‌های جنسی و فیزیکی و روانی آسیب‌پذیرند و حضور آنها در خیابان باعث بروز مشکلات متعددی نظیر قرار گرفتن در معرض مصرف مواد اعتیادآور (محرک گل، مواد استنشاقی و سیگار)، بهره‌کشی، خشونت و آزارهای جسمی و جنسی، ابتلا به انواع بیماری‌های روانی (نظیر اضطراب، افسردگی و ترس)، برچسب‌زنی و غیره می‌گردد. اثرات چنین آزارهایی پایدار و طولانی مدت است و می‌تواند از عوامل شکل‌گیری جرم در حال و آینده باشد. حضور هزاران کودک در خیابان‌های شهرهای بزرگ نشان‌دهنده یک معضل اجتماعی است و ادامه طرح‌هایی مانند جمع کردن آنها از خیابان ممکن است باعث کاهش کوتاه مدت این کودکان در خیابانها شود اما به پنهانی شدن آسیب‌های اجتماعی، ایجاد نفرت و در نهایت افزایش انحرافات اجتماعی، بزه و جرم منجر خواهد شد. آنها مجدداً به خیابان برخواهند گشت و مشکلات شان بیشتر و پیچیده‌تر خواهد شد و حتی اعتماد خود را نسبت به ارائه‌دهندگان خدمات از دست خواهند داد (قادری، ۱۳۹۶: ۳۳). آنها مجرم نیستند و بر خورد تحکم‌آمیز همراه با دستگیری می‌تواند در آینده منجر به شعله‌ور شدن حس انتقام‌جویی و یا شکل‌گیری جرم نهادینه شده در این کودکان شود. در این پژوهش به دنبال پاسخ این سوال هستیم که عوامل و راهکارهای تحول خدمت‌رسانی به کودکان کار با استفاده از نوآوری اجتماعی چیست؟.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

کودکان کار: کودکان خیابانی یا کودکان کار که در خیابان زندگی و کار می‌کنند نمایندگان آشکار و عواقب اختلاف طبقاتی در جوامع هستند (ببیرز، ۱۹۹۶). امروزه، اکثر محققان، کودکان خیابانی را یک مشکل اجتماعی رو به رشد می‌دانند، زیرا کودکان خیابانی تنها افراد زیر سن قانونی هستند که از حمایت‌های اجتماعی و امنیت در خیابانها محروم می‌شوند و اسیر حلقه فقر می‌شوند (راثور و ماتور، ۲۰۰۹). علاوه بر این، نیازهای اصلی و اولیه آنها برآورده نشده است و به دلیل تبعیض اجتماعی توسط جامعه رد شده‌اند (لام و چنگ، ۲۰۱۲). تعریف سازمان ملل متحد از کودکان خیابانی شامل هر دختر یا پسر

1. Beers

2. Rathore and Mathur

است که خیابان را خانه و محل زندگی خود می‌داند و در نتیجه، از او مراقبت نمی‌شود (آپتکار، ۱۹۹۴). دلایل زیادی برای حضور کودکان در خیابان به علت کار یا زندگی وجود دارد، اما با اطمینان می‌توان گفت که "فقر" یکی از اصلی‌ترین عوامل شکل‌گیری این معضل است (گراندلیگ و گراندلینگ، ۲۰۰۵). این کودکان محکوم به تجربه‌ی تلخ جدایی از خانواده، عدم برخورداری از بهداشت و سلامت و ناتوانی در گذراندن دوران تحصیل و آموزش به دلایل گوناگون هستند (زارع‌زاده ۲۰۱۳؛ آرانسیولا و همکاران، ۲۰۰۹). عوامل پیدایش کودکان کار به صورت طبقه‌بندی شده، در چهار دسته زیر قرار می‌گیرند:

عوامل اقتصادی مانند فقر، بیکاری، اختلاف طبقاتی، توزیع ناعادلانه ثروت و درآمد؛ عوامل اجتماعی و فرهنگی شامل رشد جمعیت و تغییر ساختار، رشد شهرسازی، مهاجرت، جنگ، تغییر در ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی، تبعیض جنسیتی، اختلاف در دیدگاه و عقاید و باورهای اشتباه؛ عوامل خانوادگی شامل خانواده‌های پرجمعیت و پراسترس با سابقه اعتیاد و تخلف، ناآگاهی والدین از نیازهای کودکان، جدایی والدین از هم، مرگ یکی از والدین، ازدواج مادر یا پدر و به دنبال آن اذیت و آزار توسط بعضی از ناپدری و نامادری، غیبت والدین از خانه و بی‌سوادی والدین؛ عوامل فردی، عبارتند از شخصیت کودک، توانایی و ظرفیت ذهنی کودک در مقابله با مشکلات زندگی، مشکلات بلوغ و پیامدهای آن و تمایل و ماجراجویی کودکان در خیابان (زارع‌زاده ۲۰۱۳؛ آرانسیولا و همکاران ۲۰۰۹؛ ماتور، اتور و ماتور ۲۰۰۹؛ گاسلینگ و همکاران ۲۰۰۴؛ لام و چنگ، ۲۰۱۰؛ عالی و همکاران ۲۰۰۴).

موضوع تاسف برانگیزی که در خصوص کودکان خیابان و کار وجود دارد این است که اکثر این کودکان از احساس و بینش دیگر مردم جامعه نسبت به خودشان آگاهند، درحقیقت تجربه خشونت و تحقیر توسط رهگذران و پلیس جزء جدایی‌ناپذیر زندگی آنها است (بیرز، ۲۰۱۶). مسئله دیگر در ارتباط با "سبک زندگی، شرایط و مشکلات" این کودکان برای کار کردن است. کودکان خیابانی به دلیل سن کم از کار رسمی محروم شده‌اند، به همین خاطر به کارهای درآمدزای غیر رسمی (مانند واکس زدن کفش‌ها، شستن ماشین، گل فروشی، پخش تراکت، جمع‌آوری مواد بازیافتی و غیره) یا کارهایی مانند دزدی‌های کوچک و سرقت‌های بزرگ یا فروش مواد مخدر متوسل می‌شوند. در نتیجه خیابان‌ها، پیاده‌روها و ایستگاه‌های اتوبوس و قطار محل زندگی و کار کودکان خیابانی است (عالی و همکاران، ۲۰۰۴؛ لام و چنگ، ۲۰۱۲). این در حالی است که آنها نیز تمایل دارند به مدرسه بروند و آموزش ببینند تا بتوانند در آینده شغل مناسبی را برگزینند (گاسلینگ و همکاران ۲۰۰۴).

نوآوری اجتماعی: همانطور که مشکلات اجتماعی به طور فزاینده‌ای پیچیده و درهم تنیده می‌شود، نیاز به راه‌حل‌های پویا به وجود می‌آید. نوآوری اجتماعی بیانگر ایده‌های جدیدی است که نیازهای اجتماعی

1. Aptekar
2. Ali et al

برآورده نشده را برطرف می‌کنند (مولگان و همکاران^۱، ۲۰۰۷: ۱۵). در نوآوری اجتماعی راه‌حل‌های جدید به‌طور همزمان نیازهای اجتماعی را مؤثرتر از راه‌حل‌های فعلی برآورده کرده و منجر به بهبود و یا ایجاد قابلیت‌ها و روابط جدید و استفاده بهتر از دارایی‌ها و منابع می‌شود. به بیان دیگر، نوآوری اجتماعی علاوه بر اینکه مطلوب جامعه است، باعث ارتقاء ظرفیت اجتماعی برای عمل می‌گردد (گریس^۲، ۲۰۱۲: ۱۸) و آرمان جمعی ما را با بهره‌وری و دانش فنی چگونگی انجام کار ترکیب می‌کند و باعث می‌شود ما به تغییر مؤثر در جامعه امیدوار شویم.

تفکر سیستمی: این شیوه تفکر، روش‌شناسی مؤثری را برای سیستم‌های اجتماعی در محیط آکنده از پیچیدگی ارائه می‌دهد. در تفکر سیستمی، صرفاً به اجزاء و جزئیات یک سیستم نگاه نمی‌شود بلکه چگونگی تعامل بین اجزاء و نیز برهم‌کنش اجزاء و محیط بررسی می‌شود. موانع و عواملی سبب می‌شود انسانها از تفکر سیستمی دور شوند. تمرکز بر روی وقایع، باعث می‌شود انسان الگوی تغییرات درازمدت را که در پشت رخدادها نهفته است درک نکند. از این‌رو، منفی‌نگری و سرزنش کردن شرایط محیطی تشدید می‌شود و انسان خیال می‌کند چیزی در بیرون از سیستم سبب بروز مشکلات است، در حالی که تمامی اسباب و علل مسائل در درون سیستم نهفته است. تفکر سیستمی، در قالب کلیت و تمامیت سیستم دیده می‌شود و به‌این ترتیب از سطح به عمق و از جزء به کل گذر می‌شود (بینش، ۱۳۹۰).

پیشینه تجربی پژوهش

با رشد شهرنشینی، نحوه فعالیت کودکان تغییر شکل یافت و در قالب کودکان کار در آمد. بیبیرز (۱۹۹۶) در پژوهشی با عنوان "درخواست اتخاذ رویکرد کودک محور در تحقیقات مربوط به کودکان کار"، به بررسی مشکلات و مسائل زندگی این کودکان از زاویه دید آنها پرداخت. شکل زیر چکیده‌ایی از مطالعات انجام شده در مورد کودکان کار در مقیاس بین‌المللی است.

1. Mulgan et al
2. Grice

شکل ۱. خلاصه تحقیقات پیشین

ردیف	عنوان مقاله	نویسنده/ نویسندگان	نتیجه	سال
۱	رویکردهای کودکان خیابانی در امریکای لاتین	Mark W. Lusk	۲۵ میلیون کودک خیابانی در امریکای لاتین وجود دارد. مشکلات کودکان کار در این مطالعه بررسی شده و انواع رویکردهایی که در کشورهای دیگر برای مقابله و جلوگیری با آن به کار گرفته شده بیان گشته است.	۱۹۸۹
۲	درخواست انجمن رویکرد کودک محور در تحلیفات مربوط به کودکان کار	Henk van beers	بر علت وجود مشکلات کودک خیابانی و درک از واقعیت‌های زندگی‌شان و نیز تحلیل ارتباطشان با زندگی شهری تمرکز دارد و به دختران خیابانی و ارتباط زندگی آنها در خیابان و تن فروشی توجه می‌شود.	۱۹۹۶
۳	کودکان کار و بانک توسعه بین المللی امریکا: تجاری از برزیل	Ricardo Moran And Claudio de Moura Castro	آموزدها و پیشنهاداتی بر مشارکت بانک توسعه بین المللی امریکا با کودکان خیابانی ترسیم می‌کند. هدف مطالعه اتخاذ سیاستی داخلی بانک توسعه بین المللی امریکا برای مقابله با مشکل کودکان خیابانی در برزیل است.	۱۹۹۷
۴	کودکان خیابانی، دیدگاه مقایسه ای	Kevin J. Lalor	بررسی مطالعات اخیر در مورد پدیده کودکان خیابانی در استونی است. یافته‌ها نشان می‌دهد که اکثر کودکان خیابانی مورد تجاؤر (پسرها تجاؤر فیزیکی و دختران تجاؤر جنسی) قرار گرفته‌اند.	۱۹۹۹
۵	کودکان خیابانی: مسأله فرهنگی	Elizabeth A Swart, James D Wright,	این مقاله مطالعات اخیر صورت گرفته در مورد پدیده کودکان خیابانی را بررسی کرده است و درک نقاط فرهنگی به وجود آمده و شرایطی که این کودکان در آن درمورد هویت شخصی شان صحبت می‌کنند از اهداف این پژوهش است.	۲۰۰۱
۶	نظارت و طبقه بندی کودکان خیابانی و ایجاد سیستم ثبت نامی	NGO "Momavali"	پروژه‌ی شناسایی و دسته بندی کودکان خیابانی و تحلیل موقعیت آنها در منطقه تحت مطالعه و همچنین ایجاد یک بانک اطلاعاتی و اجرا و پیاده سازی شکل‌های جدید ثبت نام آنها، یافته‌ها نشان داد میان سازمان های دولتی و غیردولتی مرتبط با کودکان کار عدم هماهنگی وجود دارد. فقدان طرفیت تخصصی گرایي فعالان اجتماعی در این زمینه و ارتقا سیستم ثبت نامی کودکان از دیگر موارد استخراجی این پژوهش است.	۲۰۰۲
۷	کودکان خیابانی: حقوق بشر و بهداشت عمومی، یک مقاله انتقادی و مسیرهای آبی	Catherine Panter-Brick	در این پژوهش به مرور وضعیت رفاه کودکان خیابانی در کشورهای در حال توسعه با استناد به مطالعات افراد بی خانمان در کشورهای صنعتی پرداخته شد. همچنین انتقاداتی به طبقه بندی کودکان خیابانی و پژوهش‌هایی که بر شناسایی ویژگی‌های زندگی خیابانی به جای کودکان و تنوع تجربیات آنها تمرکز می‌کند، وارد شد.	۲۰۰۲
۸	کودکان خیابانی در پاکستان: تحلیل موقعیت از شرایط اجتماعی و وضعیت تغذیه ای آنها	Moazzam Ali et al.	فقر و به دنبال آن جستجوی کار در خیابان از مهمترین عوامل بروز این پدیده است. همچنین استعمار خانواده‌ها، خشونت پلیس، سوء استفاده و تاثیرات همتایان از پیامدهای این معضل است.	۲۰۰۴
۹	داشتن اج آبی وی رفتارهای جنسی خطرناک کودکان خیابانی در تاکوآدی فنا	Anthony K. Wutoh et al.	طنی بررسی که از ۱۰۰۰ کودک خیابانی ۱۱۶۹ ساله انجام شد. ۸۰ درصد کودکان خیابانی اطلاعات بسیار کمی در مورد ویروس ایچز دارند و ۵۲ درصد آنها تصور می‌کنند که در خطر تماس با این ویروس بوده اند. بیش از سه چهارم زنان و نیمی از پسران نیز رابطه جنسی داشتند.	۲۰۰۵
۱۰	ویژگی‌های حقیقی واقعیت روزمره کودکان خیابانی	Jan Grundling and Irma Grundling	مشکلات کودکان خیابانی در نامیبیا با افرادی که در کشورهای جهان سوم زندگی می‌کنند منطبق است. مشکلات اقتصادی و اجتماعی، بیکاری و فقر را به همراه می‌آورد و منجر به فساد فرهنگی و الگوهای رفتاری شد اجتماعی نارسا و افزایش تعداد کودکان خیابانی می‌شود. همچنین ویژگی‌های عمومی الگوهای رفتاری و علل این پدیده را جهت کمک به حکومت برای جلوگیری، مدیریت و ایجاد خدمات موثر برای خانواده‌ها در نامیبیا توصیف می‌کند.	۲۰۰۵
۱۱	کودکان خیابانی در شهرهای کلمبیا: مسیرهای متفاوت ورود افراد به خیابان، جمعیت‌های متفاوتی را رقم می‌زند	Angela M. Pinzón-Rondón et al.	سه جمعیت متفاوت از کودکان خیابانی را بررسی کرد: کودکان بی سرپناه، کودکان آواره و بی خانواده، کودکان خیابانی. بر اساس مشاهدات کودکان بی-خانمان که اکثرا زیر ۵ سال سن دارند در مقایسه با کودکان خیابانی، نیازمند نظارت یک پزشکال هستند و وابستگی اجتماعی کمتری دارند. کودکان بی سرپناه سن بیشتری دارند، اکثرا پسر هستند و مدت زمان طولانی تری کار می‌کنند و تمایل کمتری به تحصیل دارند.	۲۰۰۸
۱۲	شیوع کودکان خیابانی در نیجریه: مسائل و چالش‌ها	Joshua Oyeyi Aransiola et al.	کودکان خیابانی روابط صمیمانه ای با پلیس ندارند. تصور آنها از پلیس بیشتر مجازات است تا حمایت. همچنین کمک‌های سازمان‌های بهزیستی اجتماعی که دولت فراهم می‌کند برای کودکان جداگانه ندارد.	۲۰۰۹
۱۳	رابطه میان کودکان خیابانی با سیستم قضا در مصر	Newal H. Ammar	در این مقاله تاثیر سیستم قضایی بر کاهش یا تشدید مشکلات کودکان کار در مصر استخراج گشته. سپس دلایل دیدگاه‌های منفی بر نقش این سیستم و مراحل مورد نیاز برای توسعه جایگاهش در حل مشکلات کودکان خیابان بررسی شد.	۲۰۰۹

۱۴	مصروف مواد مخدر میان کودکان خیابانی و غیر خیابانی در فیلیپین	Levi Njord et al.	طی این بررسی ۳۰ روزه مشخص شد که اکثر کودکان خیابانی تمایل بیشتر به خرید و فروش مواد نسبت به غیر خیابانی دارند. همچنین کودکان خیابانی فیلیپینی و آنهايي که از تایلند یا خانواده‌هایشان در اندونز در خطر بزرگتری از سوءاستفاده مواد نسبت به غیر خیابانی‌ها هستند.
۱۵	زندگی خیابانی چگونه است؟ بررسی سلامت ذهنی کودکان خیابانی در چین	Fucal Cheng et al.	زندگی خیابانی مشخصاً سلامت ذهنی کودکان خیابانی را نسبت به مردم عادی کاهش داده است. سطح اطمینان به نفس یک نشانه تعدیل کننده در رضایت آنها از زندگی دارد. همچنین اهمیت فراهم کردن ضروریات زندگی و مشاوره‌های روانشناسی در کودکان خیابانی را نشان می‌دهد.
۱۶	شناخت ریسک‌ها و محافظت از زندگی کودکان خیابانی فیلیپینی در مانیلا	Madelene A. Sta. Maria et al.	یافته‌ها نشان داده است موقعیت‌هایی که احساس امنیت و حمایت در محدوده روابط خانوادگی را گسترش می‌دهند حس ایات و امنیت را به کودکان منتقل می‌کنند. همچنین کودکان زمانیکه فرصت تولیدکنندگی و مشارکت موثر در جامعه را پیدا می‌کنند حمایت می‌شوند. تأثیر برآمده از مشارکت در زندگی ندریاض همگانی، امید را در کودکان بوجود آورده و انگیزه کار در خارج از محدوده خیابان را نشان می‌دهد.
۱۷	بی‌خانمان‌ها و خرده فرهنگشان: مطالعه انسان‌شناسانه از خرده فرهنگ کودکان کار در ماکئوگا، لوکراین شرقی	Andrej Naterer and Vesna V. Godina	هدف این پژوهش ترسیم عوامل اصلی خرده فرهنگ کودکان خیابانی در ماکئوگا با تأکید بر عملکرد این خرده فرهنگ و آشکار ساختن نقش آن است.
۱۸	فردا بی‌خانمان: کودکان خیابانی در آسیا	DOB Lam and FC Cheng	این مقاله پدیده کودکان خیابانی در آسیا را توصیف می‌کند.
۱۹	سیاست چین در واکنش به مشکلات کودکان خیابانی: بررسی از چشم انداز کودکان خیابانی	Debbie Lam and Fucal Cheng	اثر بخشی مرکز آموزش و پرورش و حمایت از امور کودکان خیابانی طی ۷ ماه، مورد بررسی قرار گرفت. هدف آموزش و محافظت از کودکان کار و بازگرداندن آنها به خانواده‌هایشان است. اما طبق یافته‌ها کودکان از امنیت و کنترل بالای مرکز و ایده بازگشت آنها به خانواده‌هایشان ناراضی و علی‌رغم فراهم کردن غذا و مسکن، ترجیح می‌دهند از این مراکز دور باشند.
۲۰	وضعیت سلامتی جوانان و کودکان خیابانی در کشورهای با درآمد پایین و متوسط	Jessica Woon et al.	پیشینه مطالعات در ارتباط با سلامتی کودکان و جوانان خیابانی در کشورهای با درآمد کم و متوسط بررسی شد. نتایج نشان داد که این افراد به دلیل نداشتن سرپناه مناسب به بیماری‌های عفونی، مشکلات روان‌شناختی و نارسایی و حتی رشد پایین دچار هستند.

۲۱	بررسی وضعیت کودکان خیابانی: فرصت‌ها و چالش‌ها	طیبه رازعزاده	مسئله مورد بررسی در این مقاله که در همدان، ایران انجام شده به شرح زیر است: کودکان خیابانی چه کسانی هستند، چرا نیازمند توجهند، چه عواملی در شکل‌گیری این پدیده موثر است، چه مراحلی توسط سازمان‌های خصوصی، عمومی و بین‌المللی باید طی شود تا این مشکل برطرف گردد و در نهایت چه پیشنهاداتی برای کاهش این پدیده ارائه شده است.
۲۲	مداخله تنظیم هیجانی برای آسیب‌های روحی پیشرفته و پیچیده در تعامل با کودکان خیابانی	Ipek Guzide Pur	طبق یافته‌ها کودکان خیابانی مشکلات زیادی چون برقراری روابط مطمئن با همسالان و بزرگسالان خود و اختلال تنظیم هیجان دارند. اگرچه تعامل و رفتار با کودکان دارای استرس شدید نیازمند توجه ویژه است، اما همچنان سازمان‌های دولتی و خصوصی یک مدل مداخله‌ای روانشناسی ساختار یافته برای کودکان خیابانی ندارند.
۲۳	عامل روانشناختی ایجاد کودکان خیابانی در روهاندا	Gaston Kayiranga, and Immaculée Mukashema	طبق یافته‌ها فقر، مسائل خانوادگی و خشونت، نبود سرپناه، محرومیت از تحصیل و عدم تأمین نیازهای اولیه کودکان از عوامل بروز این پدیده هستند. همچنین تأمین نیازهای اولیه آموزش والدین و حمایت از مطالعات گسترده‌تر در این خصوص می‌تواند راه‌حل‌های مناسبی برای کاهش این معضل باشند.
۲۴	چه چیزی تمایل به پادگیری را در کودکان به وجود می‌آورد؟ در تعامل با کودکان خیابانی در یک دانشگاه	H. ÖzdenBademci, E. FigenKaradayı	کودکان علی‌رغم احساسات مقاومت‌ناپذیرشان، ساختارهای دفاعی خاصی برای محافظت از خودشان ایجاد می‌کنند. این راهکارهای دفاعی اگرچه آنها را در مقابل اضطراب و نگرانی که دارند حفظ می‌کند اما مانع یادگیری می‌شود. طبق بررسی‌ها این کودکان اغلب بی‌سواد یا کم‌سواد هستند. در این راستا از سال ۲۰۱۰ طیباتی از استرالیای غربی برای آموزش پسران خیابانی ۱۷ تا ۱۹ ساله در هنر، ریاضیات و تاریخ گرفته شد تا یک محیط امن برای یادگیری آنها ایجاد شود.

۲۰۱۴	بررسی علت کار کودکان برای کار در خیابان از طریق مصاحبه با مادران آنها نشان داد حمایت اجتماعی و مهارت حل مسأله مادران کودکان خیابانی پایین تر از مادران است که کودکانشان در خیابان کار نمی‌کنند و برای حل معضل کودکان خیابانی باید عوامل اقتصادی-اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و خانوادگی در ابعاد کلان و خرد بررسی شوند.	Kader Mert HasibeKadioglu	دلایل کودکان برای کار در خیابان، یک نمونه در ترکیه
۲۰۱۵	این پژوهش به دنبال بررسی اثرات زمینه‌ای اصلی فقر، سواستفاده و حضور در خیابان به عنوان محل کار میان کودکان برزیلی است. تمرکز این مقاله تاثیرات مصرف مواد استنشاقی است.	Giselle T. Fernandes and Micheal G. Vaughn	کودکان خیابان برزیلی اثرات زمینه ای سواستفاده از مواد استنشاقی
۲۰۱۵	از علل پیدایش این مسئله می‌توان به فقر، سواستفاده و مدرنیته اشاره کرد. همچنین دلایل برخورد خشن با این کودکان، ساختار خانوادگی، سطح عملکرد روانی آنها و تمایز کودکان کار و کودکان فراری مورد بررسی قرار گرفت.	Lewis Aptekar	کودکان خیابانی در جهان در حال توسعه‌مروزی بر وضعیت آنها
۲۰۱۶	طبق یافته‌ها آسیب‌ناگه‌های روانی می‌توانند سلامت فیزیکی کودکان خیابانی را بهبود داده و سوء استفاده از مواد را در میان آنها کاهش می‌دهد.	Ronita Natha et al.	تاثیر آسیب‌ناگه‌های روانی روی سلامت کودکان خیابانی در نیودهل، هند، یک مطالعه مقطعی
۲۰۱۷	بررسی آژانس حمایتگر جهت درک چگونگی و چرایی نحوه بکار گرفته شدن کودکان خیابانی در گروه جرم‌های سازماندهی شده ی بینگاندنی است	Sally Atkinson- Sheppard	کودکان خیابانی و آژانس‌های حمایتی: بررسی افراد جوان درگیر در جرم‌های سازماندهی شده در داکه بینگلاندش
۲۰۱۸	با بررسی سیاست‌های ملی چین در مورد کودکان خیابانی و اشاره به چارچوب جهانی نسبت به این پدیده، سه دیدگاه منطبق با حکومت چین شناسایی شد: سیاست تادیبی و نهادی، سیاست توانبخشی و روگرد پیشگیرانه.	Yunjiao Gao et al.	مرور سیاست‌های ملی کشور چین در مورد کودکان خیابانی
۲۰۱۸	این مقاله برای بررسی اقدامات حمایتی و مراقبتی کودکان کار از تحقیقات غیررسمی، مراقبتی و اجتماعی استفاده کرد. طبق یافته‌ها این کودکان با خطرات بی‌سابقه‌ای مواجهند و جراحات زیادی را متحمل شده و دوره‌های بیماری در آنها تکرار می‌شود. آنها اغلب به حمایت شبکه‌های اجتماعی اعتماد می‌کنند، از اینرو این شبکه‌ها هم به دنبال ایجاد راهی برای درمان، خوراک و بقیه مخارج کودکان هستند.	Hasan Reza and Julia R. Henly	بحران سلامت، حمایت اجتماعی و پرستاری کردن در میان کودکان خیابانی در بینگلاندش

۲۰۱۹	این پژوهش نشان داده که چگونگی نقل و انتقالات نقدی بی‌فید و شرط می‌تواند بر کار کودکان تأثیر بگذارد.	AlbertoChong, MonicaYáñez- Pagans	نه خیلی سریع! نقل و انتقالات نقدی می‌تواند کار کودکان را افزایش دهد: مدارکی برای بولیوی
۲۰۱۹	۱۱۵ از بچه‌های ۶-۱۴ ساله در زافه های داکا از مدرسه خارج شده و به کار تمام وقت مشغول هستند و متوسط ساعت کار آنها فراتر از حد مجاز است. همچنین تقریباً دو سوم از کودکان مورد بررسی که قبل از ده سالگی شروع به کار کردند، نتوانستند یک کلمه بنگالی را به درستی بخوانند.	MarQuattri, KevinW atkins	کار و آموزش کودکان - بررسی سکونتگاه زافه در داکا (بنگلادش)
۲۰۱۹	فناوری زنجیره بلوکی روی زنجیره تامین تأثیر گذاشته و امکان ایجاد ارتباطات هوشمند را فراهم می‌کند. کشورهای غربی و آفریقای مرکزی ۲۰ درصد کاتالو در جهان را تولید می‌کنند، در حالی که میلیون‌ها کودک در آن بخش کار می‌کنند. این مقاله به طور عمده برای روشن کردن تصویب قرارداد هوشمند در رابطه با کمک به راهبردهای کاهش کار کودکان است.	Rosaire Brice Senou et al.	زنجیره بلوکی برای کاهش کار کودکان با تولید کاتالو در غرب و مرکز آفریقا

نوآوری پژوهش حاضر از این جهت است که به منظور حل معضل کودکان کار، توانمندسازی و کارآفرینی آنها مدنظر قرار گرفت. در پژوهش‌های پیشین، مشخص شد تا زمانی که برنامه‌ای درست و مناسب جهت داشتن درآمد این کودکان و خانواده آنها ارائه نشود و از سویی مانع از کار مشروع آنها شویم، این کودکان گرایش به سمت آسیب‌های اجتماعی پیدا می‌کنند.

روش پژوهش

اقدام پژوهی مناسب‌ترین رویکرد روش‌شناختی برای درک و تحلیل نوآوری اجتماعی است (مولرت^۱، ۲۰۱۳). نوآوری اجتماعی و اقدام‌پژوهی هر دو به تغییر از طریق یادگیری سازنده و ایجاد مهارت‌های جدید برای رسیدگی به چالش‌های مشترک می‌پردازند و در نتیجه به طور ذاتی یک رویکرد فرایندی توسط آنها در نظر گرفته می‌شود. به عقیده‌ی مازیگو یک اقدام پژوهی خوب طراحی شده و خوب اجرا شده می‌تواند فرصت‌هایی مشترک از چالش‌های فردی و اجتماعی و راهکارهای احتمالی آنها فراهم آورد (مازیگو^۲، ۲۰۱۷). با توجه به اینکه هدف عمده پژوهش‌های کیفی درک فرایندها و پدیده‌های اجتماعی است، در این پژوهش رویکرد اقدام پژوهی که ریشه در هرمونیک و اگزستانسیالیسم دارد، مورد استفاده قرار گرفت و مداخلات لازم بر اساس تفکر سیستمی (مدل چهار مرحله‌ای پیتر استرو) صورت پذیرفت. میدان پژوهش شهر تهران بود و در این تحقیق از روش نمونه‌گیری گلوله برفی استفاده شده است. در این روش از تعدادی ذینفع که صاحب‌نظر بوده و از معیارهای لازم برخوردار بودند، مصاحبه را آغاز کرده و ضمن مصاحبه از آنها خواسته شد تا سایر افراد صاحب‌نظر در آن حوزه را معرفی نمایند. بنابراین به جز چند نفر نخست که بر اساس معیارهای موردنظر توسط محقق انتخاب شدند، سایر افراد براساس مصاحبه‌شوندگان اولیه انتخاب شدند. از طرفی کفایت نمونه‌گیری با روش نمونه‌گیری مبتنی بر هدف محقق شده است. در نمونه‌گیری مبتنی بر هدف، مصاحبه عمیق با افراد تا جایی پیش می‌رود که به اشباع نظری برسد که این روش مستلزم همزمانی و انتخاب متوالی داده‌ها و تحلیل آنها است. افراد نمونه و تحت بررسی، افرادی هستند که بیشتر در این حوزه قرار دارند و احتمالاً تحت تأثیر فرایندها و روش‌های ناکارآمد قرار گرفته‌اند، می‌شود؛ مانند تعدادی از خیرین و شهروندان عادی، برخی از کودکان کار و خانواده‌های آنها، افرادی از سازمان بهزیستی و مرکز سلام. پس از مصاحبه با آنها، داده‌های بدست آمده مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. مدت زمان مصاحبه نیز بر حسب شرایط و تمایل شرکت‌کنندگان بین ۴۰ تا ۸۰ دقیقه به طول انجامید. در زمان انجام مصاحبه فقط مشارکت‌کنندگان و محقق در محل برگزاری مصاحبه حضور داشتند. محل مصاحبه نیز مرکز سلام در نظر گرفته شد. روش گردآوری اطلاعات کتابخانه‌ای و میدانی است و ابزار گردآوری اطلاعات آمار و ارقام موجود در اسناد، مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته و گروه‌های کانونی است. همچنین جمع‌آوری اطلاعات تا زمانی ادامه یافت که به نقطه اشباع برسیم؛ جایی که داده‌های جدید با داده‌هایی که قبلاً جمع‌آوری نموده‌ایم تفاوتی نداشته باشد. مراحل اقدام با توجه به مدل دیوید کوگلان^۳ به شرح زیر بود:

1. Moolaert
2. Mazigo
3. Coglan

تشخیص مسئله: اگرچه پدیده کودکان کار و خیابان در ایران موضوع جدیدی نیست، اما افزایش آنها طی سال‌های اخیر خصوصاً در پایتخت و شهرهای زیارتی توجه بسیاری را به خود جلب کرده است و گسترش روزافزون این پدیده به معضل اجتماعی بزرگی تبدیل شده است. همانطور که مشخص است افزایش شمار این کودکان، برابر با افزایش مشکلات پیرامون این پدیده و پیامدهای آن در جامعه است که علاوه بر قربانی شدن کودکان کار و خانواده‌های آنها، پیامدها و آثار سوء بی‌شماری نیز در جامعه باقی می‌گذارد. با بررسی نگرش و تجربه افراد مرتبط و ذینفع شروع به توصیف وضع موجود کرده و نظر آنها را در مورد تغییر با هدف بهبود و اصلاح وضعیت فعلی جویا شدیم.

جمع‌آوری اطلاعات و شواهد در مرحله اول: در این مرحله، با افراد (به صورت گروهی و جداگانه) مصاحبه شد و همچنین به منظور درک بهتر مشکلات کودکان کار، شرایط امرار معاش، زندگی آنها و جمع‌آوری اطلاعات مستند، مدیر مرکز نوآوری اجتماعی سلام، مدتی در منطقه اسلام شهر در قالب متکدی به فعالیت پرداخت. وی برای نمونه‌گیری طی یک بازه زمانی بلندمدت، در روزهای شلوغ و خلوت، در چهارراه اقدام به تکدی‌گری کرد، همچنین مدتی را نیز در اقامتگاه کودکان کار سپری کرد. لازم به ذکر است، شرط پیوستن به تشکل کودکان خیابانی، جلب اعتماد یکی از کودکان و معرفی توسط وی به سرپرست آنها است. طی مشاهدات و مصاحبه‌های فردی که مدیر مرکز سلام با کودکان کار انجام داد، مشخص شد که این کودکان نقش‌های گوناگونی چون تکدی‌گری، اسفند دود کردن، شیشه پاک کردن، ساز زدن و گدایی در قالب توان‌یاب را می‌پذیرند، ضمن اینکه اجباری برای پذیرش هیچ کدام از این نقش‌ها برای آنها وجود ندارد. سپس مفاهیم و اطلاعات بر اساس تجربه دست اول افراد در زمینه بهبود وضعیت موجود جمع‌آوری شد.

روش جمع‌آوری اطلاعات: خود پژوهشگر به عنوان ابزار گردآوری اطلاعات مطرح شد، یعنی به جای استفاده از ابزارهای جمع‌آوری اطلاعات از قبل طراحی شده، برای جمع‌آوری اطلاعات در خصوص تجربیات و نگرش‌ها و رفتارها، جلسات بسیاری با افراد تحت مطالعه داشت و از مشاهدات، مصاحبه‌های عمیق نیمه‌ساختار یافته و گروه‌های متمرکز استفاده شد. گردآوری داده‌ها و اطلاعات در مرحله اول از طریق فعالیت مدیر مرکز سلام، در قالب متکدی در منطقه اسلام شهر و سپری کردن مدت زمانی در اقامتگاه کودکان کار بدست آمد. گزارش‌ها نشان داد که:

کودکان کار و فعالیت‌های آنها از سوی فرد یا افراد خاصی سازماندهی می‌شود (مثلاً کالایی که توسط این کودکان در سراسر ایران اعم از مترو و خیابان و در هر شهری به فروش می‌رسد فقط از یک برند یا مدل مشخص است).

فردی به عنوان پدرخوانده وجود دارد که نیازهای اساسی آنها را جهت ایجاد تعهد و وابستگی در کودکان تأمین می‌کند (در نمونه مورد مطالعه کودکان در فضای باز و بزرگی قرار داشتند که خوراک، پوشاک، جای خواب و استراحت، مواد مخدر، مشروبات الکلی و نیاز جنسی برای آنها تأمین می‌شد).

نظم و ترتیب در سیستم درآمدی آنها وجود دارد؛ به این صورت که ۲۰ تا ۵۰ درصد درآمد هر فرد به

خودش تعلق می‌گیرد. ضمن اینکه حداقل حقوقی معادل ۳ میلیون را برای هر فرد با هر کیفیت کاری در نظر می‌گیرند.

کودکان کار از درآمد بالایی برخوردار هستند و طبق مشاهدات، بعد مادی زندگی به قدری برای این کودکان مهم بود که از هیچ کاری برای کسب درآمد بالاتر فروگذار نمی‌کردند، به عنوان مثال قطع اعضای بدن برای گدایی به روش توان‌یاب، یا فروش اعضای بدن.

تجزیه و تحلیل داده‌ها: ابزار تجزیه و تحلیل در این پژوهش کدگذاری و تفسیر مصاحبه‌ها است. در این روش پژوهشگر با سازماندهی داده‌های خام در قالب طبقات مفهومی موضوع‌ها یا مفاهیمی به وجود می‌آورد که از آنها برای تحلیل داده استفاده می‌کند (نیومن، ۱۳۹۰: ۴۸۵). در این پژوهش از روش نافل و بوستر ۱۹۸۸ استفاده گردید که در این روش مصاحبه‌ها ابتدا روی کاغذ نوشته شدند و پس از بررسی هر پاراگراف جمله مهم آن، یعنی همان کد توصیفی، انتخاب شد. سپس توصیف‌های به دست آمده عنوان کد تفسیری گرفتند و در انتها آنها نیز به کد تبیینی تقلیل داده شد و نتایج بر آن اساس گزارش نویسی گردید. بر اساس پژوهش و اطلاعات جمع‌آوری شده، ۲۶ عامل نقش پررنگ‌تری در پیدایش این معضل دارند که از مهم‌ترین آنها می‌توان به فقر، کار اجباری، توزیع ناعادلانه ثروت و درآمد، رشد شهرسازی و مهاجرت خانواده‌های فقیرنشین روستایی به شهرها اشاره کرد. ضمن اینکه مطالعات و مشاهدات نشان داده است که چرخه در آمدی قابل توجه و به همراه آن تنبلی سازمان‌یافته و فرار از کار مانع از جذب و علاقه‌مندی این کودکان در مشاغل با درآمد پایین‌تر و زحمت بیشتر می‌شود. مشکلات خانوادگی، تغییر در ساختار خانواده، بیکاری پدر و مادر و عدم مسئولیت‌پذیری آنها از مؤلفه‌های خانوادگی اثرگذار در این پدیده هستند. مسائل فرهنگی و دینی، مشکلات در مدرسه، انواع سوء استفاده و استثمار نیز از دیگر عوامل مؤثر در ظهور و شیوع کودکان کار هستند.

انتخاب راه جدید به صورت موقت: برای حل بنیادی معضل کودک کار، تلاش بر این شد تا با اشتغال و توانمندسازی کودکان و خانواده‌های آنها، به این هدف دست پیدا کنند. زیرا تمامی کودکان حق رشد و زندگی در محیطی امن و سالم را دارند (یونیسف) و باید در محیطی آرام و شاد به تفریح، درک و پرورش مهارت‌های عمومی زندگی و تحصیل بپردازد و از منظر جمعیت‌شناختی کودک به کسی گفته می‌شود که بین ۵ تا ۱۰ سال دارد (مرکز آمار و اطلاعات راهبردی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، ۱۳۹۸). اما گاهی شرایط در جوامع به گونه‌ای است که این امر برای برخی کودکان از جمله بچه‌های کار اجتناب‌ناپذیر است. لذا علاوه بر توانمندسازی کودکان، ایجاد اشتغال و درآمد کافی و مناسب برای آنها، رفع نیازهای روانی، اجتماعی، فرهنگی و خانوادگی کودکان بود. به همین خاطر تحصیل و آموزش کودکان، ارتباط با هم‌نوعان و همسالان، ایجاد فرصت و فضایی برای تفریح و بازی و حضور در کنار خانواده مدنظر قرار گرفت.

بدین منظور جهت انتخاب راهکار مناسب از روش تفکر سیستمی برای تغییر اجتماعی استفاده گردید (در ادامه بدان اشاره می‌شود) و نتایج حاصل از آن یک‌سری راهکار فوری و راه‌حل بنیادی بود که راهکارهای فوری شامل ارائه تسهیلات اعتباری اشتغال‌زا، اعطای بن تحصیلی یا غذا برای تحصیل و

کمک هزینه به خانواده‌ها برای حمایت از کودک و بخش راه‌حل‌های بنیادی، اعطای وام بلند مدت جهت تحصیل و آموزش کودک، توجه به حوزه سلامت، بهبود وضعیت اقتصادی، آموزش مهارت زندگی و پشتیبانی از خانواده‌ها شدند. در این راستا پروژه "تولید، توزیع و تکثیر گیاهان دارویی" به عنوان یکی از راه‌حل‌های مناسب، مورد تحلیل قرار گرفت. تنوع بالای گیاهان دارویی و فرآورده‌های آنها از جمله منابع بسیار ارزشمند در گستره وسیع منابع طبیعی ایران است. با بهره‌گیری از این ظرفیت بالقوه کشور، به دنبال خلق راهکاری پایدار و ایجاد فرصتی کارآمد برای اشتغال کودکان خیابان و خانواده‌های آنها در این حوزه و توانمندسازی آنها از طریق تولید، تکثیر و توزیع گیاهان دارویی برآمدیم.

اجرای طرح جدید و نظارت بر آن؛ راه‌حل منتخب برای مقابله با پدیده کودکان خیابانی و سامان دادن آنها که تولید و توزیع گیاهان دارویی است، با مشارکت جمعی از کودکان کار و خانواده‌های آنها صورت گرفت.

جمع‌آوری اطلاعات (شواهد مرحله ۲): این مرحله با استفاده از روش مشاهده و گفت‌وگو با افراد شرکت‌کننده انجام شد و اظهارات افراد ذینفع، اطلاعات کسب شده از مصاحبه‌ها، گزارش‌های ثبت شده، مشاهدات و بازدید از روند کار، به عنوان منبع گردآوری اطلاعات قرار گرفتند.

ارزشیابی تأثیر اقدام جدید و تعیین اعتبار آن: طرح اشتغال و توانمندسازی کودکان کار و خیابان، دارای دستاوردهای ارزشمند و مانایی بود. مهم‌ترین مسئله در این فرایند از میان برداشتن علل اصلی روابط کودکان با خیابان اعم از فقر و مشکلات مالی و نبود فرصت‌های اشتغال مناسب کودکان و خانواده‌های آنها بود. و با پیاده‌سازی پروژه "تولید و تکثیر و توزیع گیاهان دارویی" ۴۶ کودک کار را به همراه خانواده‌هایشان مشغول به کار، تحصیل، تفریح و زندگی تقریباً استاندارد شدند. اهم دستاوردهای این طرح به شرح زیر است:

پس از گذشت دو سال از اجرای طرح، ۳ کودک به طور کامل خودکفا شدند. این کودکان بدون نیاز به مداخله به کسب‌وکار و درآمدزایی مشغول شدند؛

طبق برنامه‌ریزی و استراتژی که این مرکز در پیاده‌سازی این طرح نوآورانه در پیش گرفت، برآورد می‌شود که همه کودکان درگیر در این فرایند بعد از مدتی به خودکفایی کامل دست یابند؛

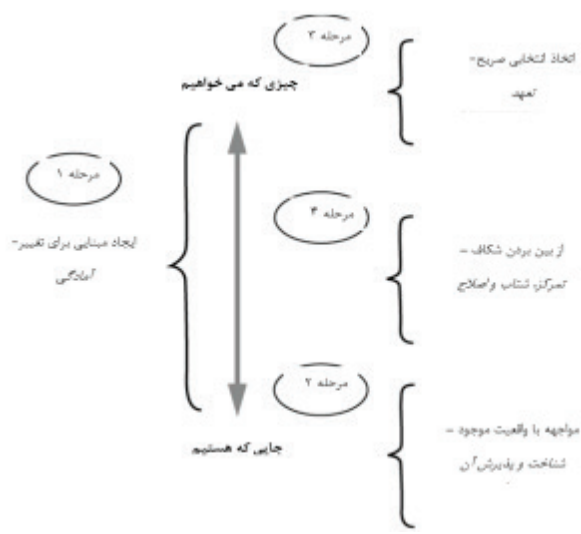
با به‌کارگیری کودکان کار در مشاغل استاندارد و قانونی، گامی رو به جلو برای از میان برداشتن زمینه‌های سوءاستفاده گروه‌های زیرزمینی، مافیای کودکان خیابانی و دیگر اشخاص و نهادهای ذینفع این پدیده برداشته شد؛

این کودکان به دلیل سن کم از کارهای رسمی محرومند و ناچاراً به مشاغلی با وجه اجتماعی پایین و اثرات جانبی منفی بالا و حتی سرقت جهت کسب درآمد روی می‌آورند. این طرح خودکفایی توانست مشاغل آبرومند و متناسب با روحیه و سن و سال کودکان را فراهم کند؛

از دیگر دستاوردهای پروژه لزوم توجه و به‌کارگیری گیاهان در صنعت داروسازی است. طبق تحقیقاتی که صورت گرفته در سال‌های اخیر تمایل مردم جهان به استفاده از گیاهان دارویی افزایش چشمگیری

داشته، اما این موضوع در کشور ما علی‌رغم دسترسی به منابع غنی آن مغفول مانده است. طرح خودکفایی و توانمندسازی کودکان خیابان توانست گام مؤثری در جهت بهره‌گیری و استفاده از این ظرفیت بالقوه کشور نیز بردارد؛

کسب در آمد قابل توجه؛ متوسط درآمد این کودکان با احتساب ماه‌هایی که بیکار هستند، ماهانه ۴ میلیون تومان برآورد شده است که با توجه به درآمد ملی هر ایرانی، مبلغ بالا و قابل توجهی است. تجدید نظر و دادن گزارش نهایی: پس از اعتبار بخشی سند علمی آن آماده شد و ضمن ارائه به مسئولان ذیربط، مقدمات انتشار آن با در نظر گرفتن جوانب به عنوان آخرین مرحله اقدام پژوهی انجام پذیرفت. برای بررسی مداخلات و انتخاب راهکار مناسب از تفکر سیستمی (تغییر چهار مرحله‌ای)، استفاده شد (شکل ۱):

شکل ۲. چهار مرحله مربوط به رهبری تغییر سیستماتیک (برگرفته از کتاب تفکر تفکر سیستمی برای تغییر اجتماعی، پیترو استرو، ۲۰۱۵)

مرحله ۱- ایجاد مبنایی برای تغییر: هدف، ایجاد آمادگی جمعی برای تغییر است. در ابتدا سوال اصلی مطرح گردید تا تمایل برای تغییر در افراد ایجاد شود. سوال محوری این بود که "چرا برخی از کودکان حاضر می‌شوند در محیط ناامنی مانند خیابانها کار کنند؟". سپس ذینفعان احتمالی که خدمت‌گیرندگان نهایی را نیز شامل می‌شود، شناسایی شدند: تعدادی از خیرین و شهروندان عادی، برخی از کودکان کار و خانواده های آنها، افرادی از سازمان بهزیستی و مرکز سلام. سپس با ایجاد تصاویر اولیه از آنچه که

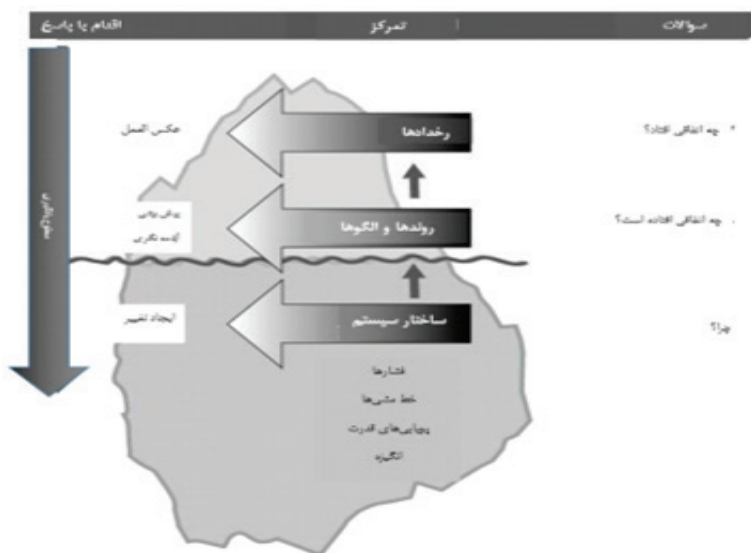
می‌خواهند و جایی که در حال حاضر هستند و نیز بررسی مزایای تغییر و هزینه‌های عدم تغییر، زمینه مشترکی بین افراد ایجاد شد. ذینفعانی که به دنبال همکاری باهم هستند، اغلب دیدگاه‌های مختلفی از واقعیت دارند؛ تفکر سیستمی و گفت‌وگوهای سازنده میان افراد، ظرفیت عمیق‌تری برای درک مسئولیت آنها از مشکلات کنونی بوجود می‌آورد و افراد می‌پذیرند که گاهی ناخواسته در افزایش این مشکل سهیم بوده‌اند (استرو، ۲۰۱۵: ۵۶).

مرحله ۲- مواجهه با واقعیت کنونی: به افراد کمک شد تا با واقعیت موجود روبرو شوند و در کنار سوال محوری سوالات دیگری نیز از افراد پرسیده شد:

الگوی کار کودکان که در ده تا بیست سال گذشته در شهرهایی مانند تهران مشاهده کرده‌اید چیست؟ به عقیده شما دلیل اصلی این مشکل چیست؟ پیامدهای کودکان کار چیست؟ اگر برای پاسخ دادن به این معضل کاری انجام نشود چه اتفاقی در طول زمان خواهد افتاد؟

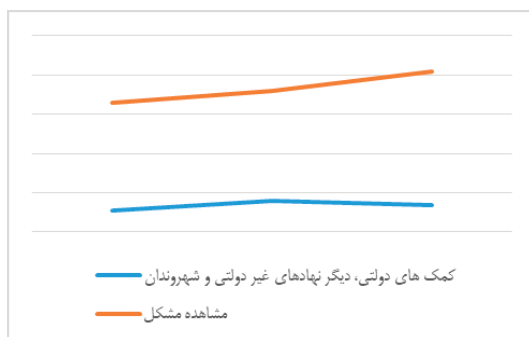
سازمان یا خود شما چه کارهایی برای حل مشکل انجام داده است؟ چه کاری موفق بوده است؟ چه کار متفاوتی می‌توانید انجام دهید و چه چیزی مانع شما از انجام این کار شده است؟ به نظر شما، با توجه به اینکه همه خواهان پایان دادن به این معضل اجتماعی هستند، چرا این مشکل همچنان پابرجا است؟

در این بخش برای درک شرایط موجود به جمع‌آوری داده‌های سیستمی پرداخته شد. جمع‌آوری این داده‌ها شامل سه سطح است: رخدادها، الگوها و ساختار سیستم، که عموماً با نام کوه یخ شناخته می‌شود (شکل ۲).

شکل ۳. کوه یخ (برگرفته از کتاب تفکر سیستمی برای تغییر اجتماعی، پیترو استرو، ۲۰۱۵)

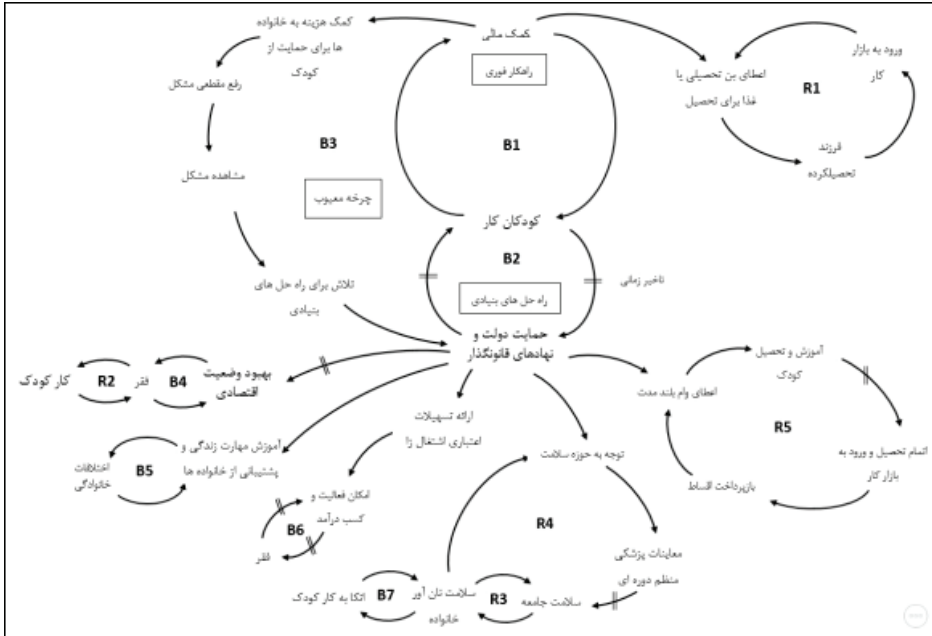
در سطح اول (رخدادها)، با افزایش آمار تعداد کودکان جویای کار به بخش‌های مختلف خیریه مرکز سلام و همچنین آمار ارائه شده از سوی مرکز آمار و اطلاعات راهبردی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی در خصوص کودکان کار مواجه شدیم. در سطح دوم گرافی (شکل ۳) رسم گردید تا مشاهده شود در طول زمان چه اتفاقی افتاده است.

شکل ۴. گراف مقایسه مشاهده معضل کودکان کار و کمک‌های صورت گرفته از سوی دیگر نهادهای دولتی و غیر دولتی

*برگرفته از آمارها و گزارش‌های سازمان بهزیستی، مرکز آمار و اطلاعات راهبردی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی)

پس از رسم نمودار مشاهده شد که با وجود اقدامات و تلاش‌هایی که از سوی سازمان‌های مردم‌نهاد، بهزیستی و برخی نهادهای دولتی ذیربط برای مقابله با این معضل صورت گرفته، مشکل کماکان باقی است و تلاش‌ها آن‌چنان که انتظار می‌رفت اثربخش نبوده است و در حقیقت نه تنها از تعداد کودکان کار کاسته نشده بلکه سالانه به شمار آنها نیز افزوده شده است. در سطح سوم با استفاده از طوفان فکری به این موضوع پرداخته شد که چرا مشکل رخ داده است و چگونه می‌توان آن را حل کرد. برای دستیابی به فرضیه‌هایی درباره وجود آمدن مشکل با ذینفعان مختلف در مورد تجربیات آنها به صورت یک به یک مصاحبه گردید. سپس داده‌ها سازماندهی شدند و مدل‌های ذهنی که بر رفتارشان تأثیر داشتند استخراج شدند، سپس با روش نافل و وبستر تحلیل و کدگذاری انجام شده و نمودار سیستمی رسم گردید (شکل ۴).

شکل ۵. طرح سیستمی مربوط به حل مشکل کودکان کار (حاصل ادغام دیدگاه‌های ذینفعان مختلف)

مرحله ۳- اتخاذ انتخابی صریح: به افراد کمک شد تا مزایا و هزینه تغییر و عدم تغییر را مقایسه کرده و انتخابی صریح داشته باشند (جدول ۳).

جدول ۱. مقایسه مزایا و هزینه‌های تغییر و عدم تغییر

نمونه برای وضعیت حال حاضر	نمونه برای تغییر
<p>مزایای عدم تغییر</p> <p>حل شدن مشکل برخی از کودکان کار بطور مقطعی توسط ارگانهای دولتی یا سازمان‌های مردم‌نهاد</p> <p>طرح‌های ضربتی و اقدامات پلیسی به منظور جمع کردن این کودکان از سطح معابر شهر و جمع کردن این کودکان از سطح شهر و اسکان آنها در مراکز نگهداری</p> <p>عدم مشاهده عمق و شدت مسئله</p>	<p>مزایای تغییر</p> <p>افزایش احساس رضایت و امید به زندگی این کودکان امکان تحصیل و انتخاب شغل مناسب در آینده سلامت بیشتر کودکان</p> <p>در نتیجه جامعه سالم‌تر در آینده کاهش هزینه‌های سلامت دولت جامعه شاداب‌تر به دلیل حذف کودک کار و عدم ایجاد مزاحمت برای دیگر شهروندان</p> <p>بودن در کنار خانواده، تفریح و آموزش کودک تأمین نیازهای معنوی کودک مانند لبخند، محبت، شادی، احترام</p>
<p>هزینه‌های تغییر</p> <p>تخصیص سرمایه جهت ایجاد شغلی برای آنها یا خانواده‌شان</p> <p>هم‌اهنگی میان نهادهای ارائه‌دهنده‌ی خدمات رویارویی با نگرانی مردم از اثربخش بودن برنامه‌ها</p> <p>جلب اعتماد کودکان کار و خیابان به امدادگران ها (قادری، ۱۳۹۵: ۴۵)</p>	<p>هزینه‌های عدم تغییر</p> <p>افزایش روزافزون تعداد کودکان کار وجود مزاحمت برای دیگر شهروندان عدم پذیرش این کودکان توسط جامعه</p> <p>استرس‌های فیزیکی و روانی بسیار برای این کودکان افزایش مشکلات فرهنگی چون کودک همسری، اجبار به فرزندآوری و ترک تحصیل</p> <p>افزایش آزار جنسی و ابتلا به ویروس اچ‌آی‌وی در این کودکان</p> <p>افزایش خودزنی و خودکشی کودکان کار</p> <p>تجربه خشونت و تحقیر توسط دیگر شهروندان (بیرز، ۱۹۹۶)</p> <p>دزدی‌های کوچک، سرقت‌های بزرگ یا فروش مواد مخدر از سوی این کودکان (عالی و همکاران ۲۰۰۴: لام و چنگ ۲۰۱۲).</p> <p>خطر اعتیاد به مصرف الکل، سیگار و مواد مخدر برای فرار از احساس سرما و گرسنگی (گاسلینگ و همکاران ۲۰۰۴).</p> <p>مواجه شدن این کودکان کار با مشکلات سلامت جسمی، امراض پوستی، جراحات فیزیکی، سل، بیماری‌های انگلی، مشکلات دندانی و عفونت‌های جنسی انتقالی و رفتارهای جنسی پرخطر (آمار، ۲۰۰۹؛ جارد و همکاران ۲۰۱۰؛ وان، لین و اورزوالد، ۲۰۱۳؛ چنگ و لام ۲۰۱۰).</p> <p>تسهیل پیوستن آنها را به گروه‌های مجرمان با جمع‌آوری و قرار گرفتن در مراکز نگهداری.</p>

مرحله ۴- پر کردن شکاف: این مرحله نهایی شامل شناسایی نقاط اهرمی و تغییر جهت مدل‌های ذهنی که وضعیت فعلی را در جامعه تقویت کرده بودند، است. مدل‌های ذهنی رایج به شرح زیر بودند:

"اقدامات پلیس می‌تواند از وجود کودکان کار در خیابان جلوگیری کند!" اما واقعیت این است که دیدگاه‌های پلیسی و ضربتی در حوزه‌های آسیب‌های اجتماعی سال‌ها است که منسوخ شده و اثربخشی خود را از دست داده است. لذا اصرار بر انجام چنین طرح‌هایی ناشی از نگرش جرم‌انگارانه به حوزه‌ی آسیب‌های اجتماعی و حذف معلول به جای پرداختن به علل اساسی آن است.

"کودکان کار باید از سطح خیابان‌ها جمع شوند و به مراکز نگهداری مربوطه منتقل شوند" که خود این موضوع نیز باعث پاک کردن صورت مسئله می‌شود و علاوه بر آن از اعتماد کودکان به مددجویان نیز کاسته می‌شود.

"پسران باید از همان کودکی در بیرون از خانه کار کنند و دختران ازدواج کنند تا باری بر روی دوش خانواده نباشند!"

مدل‌های ذهنی فراوانی نیز از سوی برخی شهردان عادی نسبت به این کودکان وجود داد مانند تهمت دزدی، برچسب زنی و... که اینکار خود باعث ایجاد جرعه انجام جرم در این کودکان می‌شود.

پس از بررسی مدل‌های ذهنی، نقاط اهرمی مشخص شدند. بهبود وضعیت اقتصادی، سلامت روحی خانواده (داشتهن روابط خوب بین افراد خانواده)، سلامت جسمی خانواده و امکان فعالیت و کسب درآمد از سوی نان‌آور خانواده، از جمله نقاط اهرمی محسوب می‌شوند. در این میان داشتن شغل و امکان کسب درآمد نان‌آور خانواده از اهمیت بالایی برخوردار است، زیرا با داشتن شغل فرد می‌تواند درآمد داشته باشد و با داشتن درآمد قطعاً بسیاری از نیازها تأمین می‌شود و دیگر اتکایی به کار فرزندش نخواهد داشت.

یافته‌های پژوهشی

راه‌حل‌های پیشنهادی در دو بخش راهکارهای فوری و راه‌حل‌های بنیادی مطرح شدند. در بخش راهکارهای فوری می‌توان از برنامه‌های کمک غیر نقدی مشروط بر کار کودکان اشاره کرد مانند برنامه‌های بن‌های تحصیلی و غذا برای تحصیل. بن‌های تحصیلی بخشی از هزینه تحصیل در مدارس را تأمین می‌کنند. از آنجا که این حواله تنها در صورت ثبت نام دانش‌آموز به وی تعلق می‌گیرد، بنابراین دریافت آن مشروط به حضور کودک در مدرسه است. برنامه تغذیه برای تحصیل طرح تغذیه در مدرسه و جیره غذایی برای خانه را شامل می‌شود. برنامه تغذیه در مدرسه یک وعده غذایی دانش‌آموزان (معمولاً صبحانه یا نهار) را در مدرسه تأمین می‌نماید و بنابراین خود به خود برای برخورداری از این برنامه‌ها یک شرط تحصیلی-آموزشی می‌گذارند. همچنین می‌توان به خانواده کودکان کار کمک مالی نمود تا بتوانند از فرزندان خود مراقبت و حمایت نمایند. ولی در هر صورت پس از مدتی مشاهده می‌شود که کودک مجدداً به کار مشغول شده است زیرا برنامه‌های انتقال نقدی به تنهایی نمی‌توانند سیاست واکنشی کاملی

درقبال کار کودک باشند. و برای حل مشکل به‌طور اساسی نیاز به اتخاذ راه‌حل‌های بنیادی است. در این بخش می‌توان گفت که بیشترین سهم و نقش را در حل این معضل، دولت و نهادهای قانونگذاری دارند. زیرا با تقویت بعد حمایتگری دولت، بهبود سازوکارهای حقوقی و قانونی کودکان، ایجاد و توسعه قوانین حمایتی و اصلاح برخی قوانین مرتبط با کودکان کار، حمایت‌های مالی دولت از کودکان کار و خانواده‌های آنها، صدور کلیه احکام قضایی در مراحل اجرای ساماندهی کودکان خیابانی و تصویب قوانین جدید در حوزه رفاهی می‌توان پیامدهای ناشی از خیابانی شدن کودکان را کاهش داد. از جمله این راه‌حل‌های بنیادی می‌توان به اعطای وام بلندمدت اشاره کرد (اعطای وام‌های به شرط تحصیل کودک)، که در نهایت بعد از اتمام تحصیلات و ورود به بازار کار توسط خود فرزند بازپرداخت می‌شود. بهبود وضعیت اقتصادی نیز بسیار مؤثر عمل می‌کند، زیرا با بهبود وضعیت اقتصادی و در نتیجه آن کاهش فقر، خانواده‌ها بهتر می‌توانند از پس نیازهای خود برآیند و دیگر به کودک به عنوان یک منبع کسب درآمد نگاه نمی‌کنند. بعد از فقر، مشکلات خانوادگی از اصلی‌ترین دلایل کار اجباری کودکان است، نباید از نقش خانه و خانواده در جلوگیری از پیدایش و شیوع این مسئله غافل شد. به همین جهت راهکارهایی چون آموزش مهارت‌های زندگی، کنترل و پشتیبانی از خانواده‌ها و تشکیل خانواده استاندارد می‌تواند مؤثر باشد. همچنین ارائه تسهیلات اعتباری اشتغال‌زا (مانند راهاندازی کسب‌وکار جدید، زمین کشاورزی، دامپروری، یا حتی آموزش‌های ضمن خدمت برای شغل مورد نظر) به خانواده‌های جویای کار، می‌تواند مثمر‌تر واقع گردد. هنگامی که طرح‌های تأمین سرمایه برای مشاغل تولیدی سودآور خانوادگی استفاده می‌شوند، تأثیر بر کار کودک کاسته می‌شود. همچنین به منظور مشغول شدن کارگران غیر ماهر یا کم تجربه به کارهای مختلف، می‌توان آموزش ضمن خدمت برای آنها فراهم نمود. این برنامه‌ها می‌توانند خانواده‌هایی را که نان آور آنها شغل خود را از دست داده، تحت حمایت موقت قراردهند.

از سوی دیگر رابطه میان آسیب‌های ناشی از بیماری و کار کودک کاملاً روشن است. مصاحبه‌ها نشان داد احتمال کار کودکان متعلق به خانواده‌هایی که در آنها دست کم یک نفر (اغلب سرپرست خانوار) تحت حمایت بیمه درمانی قرار دارد، کاهش می‌یابد. همچنین آسیب‌پذیری اجتماعی و اقتصادی ناشی از معلولیت‌های جسمی نیز می‌تواند اتکای خانواده‌ها را بر کار کودکان‌شان افزایش دهد. بررسی‌ها نشان داد کودکانی که در خانواده‌های دارای فرد معلول زندگی می‌کنند بیشتر در معرض کار کودک در درون یا بیرون خانه قرار دارند. بنابراین اگر دولت به حوزه سلامت توجه ویژه‌ای داشته باشد و معاینات دوره‌ای و منظم پزشکی برای همه افراد و به‌خصوص خانواده‌های نیازمند داشته باشد، سلامت نان‌آور خانواده کمتر به خطر می‌افتد و در نتیجه اتکای خانواده به کودک و کار وی کمتر می‌شود. در نتیجه راهکارهای حمایت از سلامت جامعه مستقیماً با تلاش‌هایی که برای مبارزه با کار کودک انجام می‌شوند در ارتباط است. با استفاده از این راهکار، هدف اصلی پژوهش که بهره‌گیری از نوآوری اجتماعی برای حل معضل کار کودکان و توانمندسازی آنها بود، میسر شد و نتایج زیر حاصل گردید:

درآمدزایی توسط کودکان: اصولاً کودکان کار به دلیل فقر و کمک به هزینه‌های خانوار به زندگی خیابانی می‌پیوندند، بنابراین داشتن کسب و کار و ایجاد درآمد از اولین نیازهای این کودکان است که از راه درست فراهم شد.

آموزش و تحصیل کودکان: فرایند تولید و توزیع گیاهان دارویی از اواسط بهار تا اواسط پاییز کودکان را مشغول به کار می‌کند. بنابراین دوران فراغت از کار (پاییز تا بهار) فرصت مناسبی برای تحصیل و آموزش به کودکان است.

بازی و سرگرمی و تعامل با هم‌تایان: با توجه به آنکه در این طرح، فضای کاری کودکان پهنه دشت و کوهستان‌ها است، آنها توام با کار به بازی و تعامل با هم‌تایان و دوستان خود نیز می‌پردازند. اشتغال و توانمندسازی خانواده‌ها: یکی دیگر از مسائلی که مدنظر بود، وجود خانواده‌ای استاندارد برای کودکان است تا بتوانند مانند هر کودک دیگری از مزایای زندگی در خانه امن با حضور پدر و مادر بهره ببرند که این طرح علاوه بر درگیر کردن خانواده‌ها در فرایند تولید و توزیع گیاهان دارویی، نیاز کودکان به خانواده را نیز برطرف ساخت.

مهارت‌آموزی و توانمندسازی کودکان: فرایند طی شده در طرح گیاهان دارویی به گونه‌ای است که کودکان بعد از فراگیری آموزش‌های اولیه و در طول تولید، برداشت و بسته‌بندی گیاهان، مهارت‌های لازم برای توانمندی و خودکفا شدن و فعالیت در این عرصه به صورت مستقل در آینده را پیدا کردند.

ارتباط میان مؤلفه‌ها در شکل ۴ نشان داده شده است. بدین صورت که پس از مشخص کردن نقاط اهرمی، حلقه‌های تقویتی (R) و حلقه‌های تعادل (B) مشخص شدند (شکل ۴). در پژوهش حاضر حلقه R1، تقویتی است؛ با افزایش بن تحصیلی یا غذا برای تحصیل می‌توان کودکان و خانواده‌های آنها را تا حدودی برای تحصیل تشویق کرد، با تحصیل کودکان آنها در آینده می‌توانند وارد بازار کار شوند. در حلقه R2 فقر و کار کودک با یکدیگر رابطه مستقیم دارند، با افزایش فقر، اتکا به کار کودکان بیشتر می‌شود و نگاه به کودکان به عنوان منبعی برای کسب درآمد بیشتر شده و در نتیجه تعداد کودکان کار افزایش می‌یابد. در حلقه R3 با افزایش سلامت جامعه، احتمال سلامتی نان‌آور خانواده نیز افزایش می‌یابد. حلقه R4، بیان می‌کند که توجه به حوزه سلامت می‌تواند باعث سلامت جامعه شود و این خود سلامت فردی که مسئولیت تأمین نیازهای خانواده بر دوش اوست را تضمین می‌کند. در حلقه R5 با اعطای وام بلند مدت به خانواده‌های نیازمند برای آموزش و تحصیل کودکان‌شان، می‌توان نیازهای آنها را تا حدی برطرف کرده و تحصیل و آموزش کودکان را فراهم نمود. با تحصیل کودکان و فارغ‌التحصیلی، آنها می‌توانند وارد بازار کار شوند، درآمد کسب کنند و سپس اقساط وام را پرداخت کنند؛ با بازپرداخت وام، مجدداً این پول به دولت برمی‌گردد و می‌تواند آن را برای کودکان دیگر تخصیص دهد. در نتیجه پس از مدتی آمار کودکان کار به تدریج کاهش می‌یابد. از طرفی حلقه B1 نوعی حلقه تعادلی است زیرا با افزایش کمک مالی به خانواده‌ها، تعداد کودکان کار کاهش می‌یابد. حلقه B2 نیز وضعیتی مشابه B1 دارد، افزایش حمایت‌های دولت و نهادهای قانون‌گذار می‌تواند موجب کاهش تعداد کودکان کار شود. در حلقه B3 راهکار فوری

افزایش کمک مالی به خانواده‌ها بطور مقطعی جوابگوی مشکل است و پس از مدتی مجدداً مشکل به شکل شدیدتری بروز پیدا می‌کند. و اگر بخواهیم بطور اساسی مشکل را حل کنیم باید از راهکار بنیادی بهره‌گیریم. حلقه B4 بیان می‌کند که بهبود وضعیت اقتصادی و فقر رابطه معکوسی با هم دارند، زیرا با بهبود وضعیت اقتصادی فقر نیز کاهش می‌یابد. حلقه B5 آموزش مهارت زندگی و پشتیبانی از خانواده‌ها، برگزاری کلاس‌های مشاوره رایگان، برنامه‌های صدا و سیما و غیره می‌تواند موجب کاهش اختلافات خانوادگی شود. حلقه B6 نیز بیانگر این است که فقر و کسب درآمد رابطه تعادلی دارند. طبق یافته‌ها اگر فردی که مسئولیت تأمین معیشت و نیازهای خانواده به عهده اوست سلامت خود را از دست بدهد (در اثر معلولیت یا فوت)، اتکا به کار کودک بیشتر می‌شود.

نتیجه‌گیری

در این پژوهش تلاش شد تا از طریق اقدام پژوهی نوآوری اجتماعی به حل معضل اجتماعی کودکان کار پرداخته شود. برای دستیابی به این هدف در مرکز نوآوری اجتماعی سلام پس از برگزاری جلسات متعدد و استفاده از تفکر سیستمی، متغیرهای کلیدی برای حل این مشکل حاصل شدند. سپس به منظور توانمندسازی کودکان کار، کارآفرینی برای آنها جهت اعتلای سطح زندگی‌شان، هدف قرار داده شد، زیرا همانند نتایج پژوهش‌های پیشین، هنگامی که برنامه‌ای برای ارائه درآمد مناسب به منظور تأمین نیازهای این کودکان وجود نداشته باشد و نیازهای آنها به صورت کامل برآورده نشود و از طرفی مانع از کار مشروع آنها شویم، این کودکان در نوعی دوگانگی قرار گرفته و فرایند گرایش آنها به سمت آسیب‌های اجتماعی و انحرافات تسهیل خواهد شد. با بررسی فرصت‌ها و ظرفیت‌های بالقوه موجود در کشور و از میان راهکارهای پیشنهادی، ایده تولید و توزیع و تکثیر گیاهان دارویی توسط کودکان کار مطرح گردید و این طرح به دلایلی چون وجود منابع گیاهی دارویی فراوان در ایران، عدم پیچیدگی در آموزش فرایند کار و درآمدزایی قابل توجه آن با موفقیت روبه‌رو شد. از جمله مزایای دیگر این پروژه می‌توان به خودکفایی کامل کودکان کار طی زمان، امکان تحصیل، برطرف ساختن نیازهای روانی و فیزیکی کودکان چون تعامل با همسالان، بازی کردن، فرارگیری در محیط امن خانه در کنار خانواده است. همچنین این طرح منجر به بالا بردن سطح زندگی کودکان کار گشت و توانست بعد از دو سال موجب خودکفایی ۳ نفر از کودکان و توانمندسازی خانواده‌های آنها شود. بعلاوه از ظرفیت بالقوه کشور در تولید گیاهان دارویی استفاده بهینه شد. این پژوهش به جهت استفاده از نوآوری اجتماعی در حل این معضل اجتماعی دارای نوآوری ویژه‌ای است.

محدودیت‌ها و پیشنهادها برای تحقیقات آتی: به هر روی این طرح نیز مانند هر اقدام نوآورانه دیگری با موانع و چالش‌هایی مواجه بود، از جمله:

پذیرش دشوار این کودکان و خانواده‌هایشان در مناطق تحت پوشش پروژه توسط بومیان به دلیل مسائل فرهنگی؛

نداشتن اطلاعات کافی در خصوص مزایای استفاده از گیاهان دارویی میان عموم مردم و در نتیجه تضعیف بازار هدف این محصولات؛

هزینه‌های بالای آموزش کودکان و خانواده‌های آنها برای شروع پروژه؛

مشکلات در اسکان کودکان و خانواده‌های آنها طی اجرای پروژه؛

چالش‌های کار تیمی در میان کودکان؛

کمبود امکانات و تسهیلات کافی برای جمع‌آوری و بسته‌بندی محصولات.

با وجود، همه چالش‌های موجود، توانستیم به کارآفرینی برای تعدادی از کودکان کار بپردازیم. نوآوری اجتماعی ضمن حل این مشکل و مسئله اجتماعی پدیده کودکان کار از منابع و دارایی‌های موجود نیز بهترین بهره را برده و به خلق مسیرهای توسعه یافته‌ی جدید منتهی گشت. در همین راستا پیشنهادهای زیر نیز برای پیشبرد بهتر اهداف و اثربخشی بیشتر این طرح ارائه می‌گردد:

برگزاری دوره‌های آموزشی در رابطه با تولید و تکثیر گیاهان دارویی به کمک نظام آموزشی کشور برای کودکان کار دیگری که قابلیت پیوستن به این پروژه را دارند؛

شناسایی ظرفیت‌های مناطق مستعد تولید گیاهان دارویی؛

جلب حمایت سرمایه‌گذاران برای گسترش و توسعه پروژه؛

اطلاع‌رسانی در خصوص مزایای استفاده از گیاهان دارویی و به کارگیری گیاهان در صنعت داروسازی کشور؛

شناسایی بازار هدف محصولات تولیدی توسط کودکان.

منابع

آزبورگ، توماس و شمیدپیتتر، رنه (۱۳۹۷). نوآوری اجتماعی راه‌حلهایی برای آینده پایدار، ترجمه: سعدآبادی، علیاصغر، دانشگاه امام صادق (ع).

اشمیت، جولیا (۱۳۹۴). نقش نوآوری اجتماعی در موفقیت کسب و کار، ترجمه: علی اصغر سعد آبادی، آرمین گلچین، حسین مقدسیان، انتشارات شرکت انستیتو ایزایران.

بینش، مسعود؛ (۱۳۹۰)، موانع تفکر سیستمی، صنعت خودرو، شماره ۱۵۸، صفحه ۲۴-۲۸.

پیتر استرو، دیوید (۱۳۹۹). تفکر سیستمی برای تغییر اجتماعی، ترجمه علیاصغر سعدآبادی و ندا آرامی پور، دانشگاه امام صادق (ع).

خنیفر، حسین؛ مسلمی، ناهید (۱۳۹۵). اصول و مبانی روش‌های پژوهش کیفی، تهران، نگاه دانش.

سعدآبادی، علی اصغر و دیگران، (۱۳۹۵)، چرخه حیات نوآوری اجتماعی، مدیریت توسعه فناوری،

۶۹-۹۵، (۳)۴

طلسچییکتا، جواد، (۱۳۹۵). مجموعه یادداشتها و مقالات انتشار یافته در پایگاه اطلاع رسانی مددکاران اجتماعی ایران (یکساله پاییز ۹۴ الی پاییز ۹۵)، مددکاران اجتماعی ایرانیان، سخنوران. عبادی، غلامحسین (۱۳۸۷). روش تحقیق اقدام پژوهی در مدارس، ۳: ۷۱-۷۳.

قادری، سلمان، (۱۳۹۶)، مصیبت‌های کودکان کار و خیابان، پایگاه رسمی مددکاران اجتماعی ایرانیان. قادری، سلمان (۱۳۹۵)؛ جامعه شناسی آسیب های اجتماعی، انتشارات آرون.

کشتکار هرانکی، مهران؛ (۱۳۹۵)، طراحی الگوی راهبردی نوآوری اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران با رویکرد مدل‌سازی معادالت ساختاری، توسعه کار آفرینی، ۹ (۴)، ۶۹۰-۶۷۱.

گلد اسمیت، استفان؛ (۱۳۹۵). قدرت نوآوری اجتماعی: کارآفرینان مدنی چگونه شبکه‌های درون اجتماع را برای دستیابی به منفعت بر میانگیزانند، ترجمه: سعدآبادی، علیاصغر؛ افتخاری، حسین، انتشارات دانشگاه امام صادق علیه السلام.

مبینی دهکردی، علی؛ کشتکار هرانکی، مهران (۱۳۹۵). فراترکیب مدل‌های نوآوری اجتماعی، برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، ۷ (۲۶)، ۱۰۱-۱۳۸.

مبینی دهکردی، علی؛ کشتکار هرانکی، مهران؛ (۱۳۹۴)، نوآوری اجتماعی: کنکاشی بر مفهوم سازی مبتنی بر تحلیل محتوای تعاریف، مدیریت نوآوری، ۴ (۲)، ۱۳۴-۱۱۵.

مدوز، دنلا (۱۳۹۳)، تفکر سیستمی، ترجمه عادل آذر و حامد فلاح تفتی، دانشگاه امام صادق. مسعودی پور، سعید، (۱۳۹۷)، تبیین ابعاد بخشش خیرخواهانه از منظر دینی و بررسی وضعیت موجود، راهبرد فرهنگ، ۴۲، ۱۴۵-۱۲۳.

مسعودی پور، سعید، باقری نصرآبادی، محسن، (۱۳۹۷)، اولویت بندی مسائل کلیدی در نظام حکمرانی بخش دولتی و غیر دولتی ایران در حوزه‌ی خیریه‌ها، سیاست گذاری عمومی، ۴ (۳)، ۱۵۱-۱۴۸.

مفتاحی، هادی؛ وفایی، فرهاد؛ نامیان، فرشید؛ ویسه، سید مهدی (۱۳۹۸). طراحی الگوی پنجره فرصت کارآفرینی در زنجیره تأمین. توسعه کارآفرینی، ۱۲ (۳): ۴۲۱-۴۴۰.

نحیر، بتول؛ عبادی، عباس؛ ونکی، زهره؛ خادم الحسینی، محمد؛ مختاری نوروزی، جمیله (۱۳۹۴). کاربرد اقدام پژوهی در آموزش پرستاری، پژوهش سلامت، ۱ (۱)، ۵۹-۶۷.

نیازی، محسن (۱۳۸۷)؛ کودکان خیابانی، انتشارات ثامن الحجج و علم و دانش.

مرکز آمار و اطلاعات راهبردی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، (۱۳۹۸)، ویژه نامه مبارزه با کار کودک.

Ali ,M ,.Shahabb ,S ,.Ushijimaa ,H ,.and Muynck ,A ,(2004) ,.Street children in Pakistan :A situational analysis of social conditions and nutritional status. Social Science & Medicine.1717-1707 :59 ,

Bademci ,H & .Karadayı ,E & .de Zulueta ,F ,(2015) .Attachment Intervention through Peer-Based Interaction :Working with İstanbul’s Street Boys in a University Setting .Children and Youth Services Review.20-31 :49 ,

- Beers ,Henk van .(1996) .A Plea for a child-centred approach in research with street children .*Childhood*.3:195-201
- BriceSenou ,R ,.Dégila ,J.,Chabi Adjobo ,E.,Priscilla M.Djossou ,A,(2019) ,. Blockchain for Child Labour Decrease in Cocoa Production in West and Central Africa ,*IFAC-PapersOnLine*.2710-2715 ,(13)52 ,
- Chong ,A .and Yáñez-Pagans ,M ,(2019) .Not so fast !Cash transfers can increase child labor :Evidence for Bolivia ,*Economics Letters*.57-61 ,179 ,
- Chow ,J.C.C ,.Ren ,C ,.Mathias ,B & ,Liu,J.(2019).InterBoxes :A social innovation in education in rural China ,*Children and Youth Services Review*.217-224 ,101,
- Corbett ,S & Fikkert ,B ,(2009) .When Helping Hurts :How to alleviate poverty without hurting the poor and yourself ,Chicago Moody publishing.
- Edwards-Schachter ,M .E ,.Matti ,C .E & .Alcántara ,E ,(2012) .Fostering Quality of Life through Social Innovation :A Living Lab Methodology Study Case ,*Review of Policy Research*.692–672 :29 ,.
- Gao ,Y ,.Atkinson-Sheppard ,S ,.Yu ,Y ,.and Xiong ,G ,(2018) .A review of the national policies on street children in China ,*Children and Youth Services Review*.93,79-87 ,
- Gossling ,Stefan ,Kim Schumacher ,Marie Morelle ,Ralf Berger and Nadine Heck .2004 .Tourism and street children in Antananarivo ,Madagascar. *Tourism and Hospitality Research*.131-149 :(2)5 ,
- Higginbottom GM ,(2004) .Sampling issues in qualitative research ,*Nurse Research*.7-19 ,(1)12 ;
- Horton ,R ,(2015) .Transparency & Trust in the Charity Sector ,Centre for Social Innovation.
- Jessop ,B ,.Moulaert ,F.,Hulgard ,L & ,.Hamdouch ,A.(2013).Social innovation research:a new stage in innovation analysis.The international handbook on social innovation :Collective action,social learning and transdisciplinary research.110-130,
- Lam ,DOB ,and FC Cheng .(2012) .Homeless People :Street Children in Asia. *Home and Homelessness*.132-136 :
- Lettice ,F & .Parekh ,M ,(2010) .The social innovation process :themes ,challenges and implications for practice ,*International Journal of Technology Management*.(1)51 ,
- Mazigo ,A.F.(2017) ,.Promoting social innovation through action research:

- evidence from an empirical study in the fisheries sector of Ukerewe District in Tanzania .Journal of Human Development and Capabilities239- ,(2)18 , .257
- Murray ,R ,.Caulier-Grice ,J ,.Mulgan G ,(2010) ,.The open book of social innovation .The Foundation/NESTA ,London.young
- Pervez ,T ,.Maritz ,A ,.Waal ,A ,(2013) ,.Innovation and Social Entrepreneurship at the Bottom of the Pyramid - A conceptual framework ,SAJEMS Special Issue ,16 ,pp.54-66 .
- Peters ,D ,(2014) .The application of systems thinking in health :why use systems thinking ,?Health Research Policy & Systems.(51)12 ,
- Quattri ,M & .Watkins ,K ,(2019) ,.Child labour and education – A survey of slum settlements in Dhaka) Bangladesh ,(World Development Perspectives, .50-66 ,13
- Reza ,H ,.and R .Henly ,J ,(2018) ,.Health crises ,social support ,and caregiving practices among street children in Bangladesh .Children and Youth Services Review.1-49 :
- Sasaki ,S ,(2019) ,.Majority size and conformity behavior in charitable giving :Field evidence from a donation-based crowdfunding platform in Japan, Journal of Economic Psychology.36-51 ,70 ,
- Stroh ,D.P ,(2015) ,.Systems Thinking for Social Change ,Chelsea Green Publishing.
- Woan ,J ,.Lin ,J ,.and Auerswald ,C (2013) ,.The Health Status of Street Children and Youth in Low-and Middle-Income Countries :A Systematic Review of the Literature .Journal of Adolescent Health.314-321 :53 .
- Wutoh ,Anthony K ,.E .KuorKumoji ,ZhenyiXue ,Gregorina Campusano ,Rita D .Wutoh ,and Joseph R .(2006) .HIV Knowledge and Sexual Risk Behaviors of Street Children in Takoradi ,Ghana .AIDS and Behavior209- :(2) 10 , .215

